

Τι είναι το Τριώδιο;

Τριώδιο είναι το βιβλίο της Εκκλησιαστικής Ακολουθίας των ύμνων που ψάλλονται από την Κυριακή του Τελώνου και Φαρισαίου, μέχρι και του Μ. Σαββάτου. Με την εμφάνιση και τον βαθμιαίο καταρτισμό του σαρανταήμερου της νηστείας προ του Πάσχα, ακολούθησε και η ανάγκη της δημιουργίας σχετικής ασματικής ποιήσης και της συλλογής της σε ένα βιβλίο. Έτσι δημιουργήθηκε το εκκλησιαστικό βιβλίο Τριώδιο, το οποίο αρχικά περιείχε τρεις ωδές. Περιλαμβάνει ιερά ποιήματα από τον 5ο ως τον 15ο αιώνα. Το πρώτο έντυπο του Τριωδίου εξεδόθη στην ελληνική γλώσσα το 1522 μ.Χ. Ονομάζεται Τριώδιο. Η λέξη προέρχεται από το «τρεις ωδές» που σημαίνει οι τρεις ύμνοι που συνηθίζουμε να λέγε στην εκκλησία.

Ξεκινά την πρώτη Κυριακή, που αναφέρεται στο Ευαγγέλιο του «Τελώνη και Φαρισαίου». Τη δεύτερη Κυριακή, που αναφέρεται στο Ευαγγέλιο του «Ασώτου Υιού». Η τρίτη είναι της «Απόκρεω». Η τελευταία Κυριακή της αποκριάς είναι η «Τυρινή» (τυροφάγου). Το τέλος της αποκριάς είναι την αυγή της επόμενης μέρας: η πρώτη μέρα της Σαρακοστής, που ονομάζεται Καθαρά Δευτέρα.

Η λέξη αποκριά γενικά δηλώνει ολόκληρο το χρονικό διάστημα των τριών εβδομάδων του Τριωδίου, πριν αρχίσει η περίοδος νηστείας που οδηγεί στη Μεγάλη Εβδομάδα και το Πάσχα. Όταν λέμε «ανοίγει το τριώδιο», εννοούμε ότι αρχίζουν οι αποκριές. Η πρώτη εβδομάδα του Τριωδίου λέγεται και Προφωνή ή Προφωνέσιμη, επειδή παλιά προφωνούσαν, δηλαδή διαλαλούσαν ότι άρχιζαν οι αποκριές. Η εβδομάδα αυτή λέγεται και αμόλυτη ή απόλυτη, επειδή τότε οι ψυχές των πεθαμένων βγαίνουν στον Πάνω Κόσμο. Η πρώτη εβδομάδα τελειώνει την Κυριακή του Ασώτου.

Η δεύτερη εβδομάδα λέγεται Κρεατινή ή της Κρεοφάγου ή Ολόκριγια, επειδή έτρωγαν κρέας και δεν νηστεύουν Τετάρτη και Παρασκευή. Η εβδομάδα αυτή γιορτάζεται με γλέντια και φαγοπότια χωρίς κανένα θρησκευτικό περιορισμό. Η Κυριακή της εβδομάδας αυτής, η Κυριακή της Απόκρεω, ονομάστηκε έτσι γιατί ήταν η τελευταία μέρα της κρεοφαγίας (από + κρέας) όλης της περιόδου του Τριωδίου.

Η τρίτη εβδομάδα λέγεται Τυρινή ή της Τυροφάγου, επειδή έτρωγαν γαλακτοκομικά προϊόντα. Από τη Δευτέρα, μια εβδομάδα πριν την Καθαρή Δευτέρα, άρχιζε η αποχή από το κρέας και επιβαλλόταν η χρήση τυριού και γαλακτερών σαν ενδιάμεση άσκηση μεταξύ κρεοφαγίας και νηστείας. Από την Καθαρή Δευτέρα, αμέσως μετά την Κυριακή της Τυρινής, όλοι οι κανονισμοί της νηστείας επανέρχονται σε ισχύ. Ωστόσο η ελεύθερη χρήση του κρασιού μετατρέπει αυτή τη Δευτέρα σε αποκορύφωμα της αποκριάς.

Από την προτελευταία Κυριακή, την Κυριακή της Απόκρεω, πήρε την ονομασία της ολόκληρη η περίοδος των τριών εβδομάδων (από Τελώνου και Φαρισαίου μέχρι Τυροφάγου) πριν από την Καθαρή Δευτέρα, πρώτη μέρα της Σαρακοστής. Όλη αυτή η περίοδος ονομάζεται λαϊκά και χωρίς μεγάλη συνέπεια «αποκριά» ή «αποκριές» ή «απόκριες», δηλαδή μέρες αποχής από το κρέας, σε αντίθεση με τη «Σαρακοστή», δηλαδή τις σαράντα μέρες νηστείας.

Αποκριά: ετυμολογία, διάρκεια, προέλευση

Αποκριά ετυμολογικά σημαίνει μακριά από το κρέας (εκκλησιαστικά). Είναι η περίοδος προετοιμασίας του ανθρώπου, ψυχικής και σωματικής, για να βιώσει το Θείο Πάθος και την ανάσταση του Σωτήρα Χριστού. Η αποκριά διαρκεί τρεις εβδομάδες και ξεκινάει 60 μέρες πριν το Πάσχα.

Αποκριά (λαογραφικά)

Η περίοδος αυτή συνδυάζεται με το έθιμο του «Καρνάβαλου» που είναι η θεότητα της Αποκριάς. Είναι έθιμο του γλεντιού, της ψυχαγωγίας, του «μασκαρέματος».

Προέλευση αποκριάς

Η ελληνική αποκριά έχει τις ρίζες της στην αρχαία Ελλάδα. Συνδέεται με την λατρεία του Διονύσου, θεού του κρασιού και των εορτασμών.

Ετυμολογία της λέξης: καρναβάλι

Η λέξη καρναβάλι ετυμολογικά προήλθε από τις λατινικές λέξεις: κάρνε (κρέας) και λεβάρε (αίρω, σηκώνω): *carnem levare* που σημαίνει διακοπή της βρώσης κρέατος. Στα ελληνικά η λέξη αποκριά σημαίνει αποχή από το κρέας, παύση της κρεοφαγίας. Η ετυμολογία από το *carrus navalis*= αμαξίδιο ναυτικό, καρότσι ναυτικό, λόγω του ιερού πλοίου του Διόνυσου, θεωρείται αβάσιμη από τους Έλληνες λαογράφους.

Εκδοχές για την προέλευση του Καρναβαλιού

- Προέρχεται από τις παγανιστικές τελετουργίες των αρχαίων Ελλήνων και τις γιορτές προς τιμή του Διόνυσου, θεού του κρασιού και της ευθυμίας
- Από τα Σατουρνάλια ή τα Λουπερκάλια των Ρωμαίων
- Από την μεταφορά των Καλανδώντων Ρωμαίων από την αρχή του έτους στην αρχή της Άνοιξης
- Από τη συγχώνευση εθίμων που υφίστανται από την αρχαιότητα και έχουν σχέση με την αναγέννηση της φύσης
- Γιορτάζονταν και βιώνονταν δυναμικά από το λαό μας. Οι άνθρωποι μεταμφιέζονταν σε σατύρους ή φορούσαν μάσκες και ξεχύνονταν στους δρόμους και στις γειτονιές με τολμηρές φράσεις και πράξεις
- Η παράδοση του καρναβαλιού εξαπλώθηκε και σε άλλα μέρη του κόσμου μέσω της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και την ανακάλυψη του Νέου Κόσμου
- Οι παγανιστικές πρακτικές ήταν τόσο βαθιά ριζωμένες που δεν καταργήθηκαν τελείως. Όταν εμφανίστηκε ο χριστιανισμός, αν και οι άνθρωποι σταμάτησαν να λατρεύουν τους θεούς του Ολύμπου, οι συνήθειες των Ελλήνων να μεταμφιέζονται και να γιορτάζουν στους δρόμους παρέμειναν. Σε όλες σχεδόν τις περιοχές της πατρίδας μας γιορτάζονταν οι Αποκριές με τον ίδιο τρόπο, με μικρές διαφορές ή παραλλαγές από περιοχή σε περιοχή.

Ψυχοσάββατα Αποκριών

Τα Σάββατα της δεύτερης και τρίτης εβδομάδας του τριωδίου, καθώς και το Σάββατο της πρώτης εβδομάδας της Σαρακοστής τα Ψυχοσάββατα, γίνονται οι συνηθισμένες προσφορές κολλύβων για τους νεκρούς, προσφέρονται επίσης πρόσφορα και ψυχούδια (μικρά αρτίδια). Τα Ψυχοσάββατα δεν λούζονταν, ούτε σκούπιζαν για να μην ενοχλούν τους νεκρούς.

Συνύπαρξη ζωής και θανάτου

Σύμφωνα με τις παγανιστικές αντιλήψεις οι ψυχές των νεκρών έπρεπε να εξευμενισθούν, για να δώσουν καρπό στη γη και να επιτρέψουν το ξεφάντωμα στους ζωντανούς. Στις αρχές περίπου του Μάρτη, που εμείς οι σημερινοί Έλληνες γιορτάζουμε τις Αποκριές, οι αρχαίοι Έλληνες γιόρταζαν τα Ανθεστήρια, τα οποία είχαν διπλό περιεχόμενο. Τα Ανθεστήρια ήταν η γιορτή των λουλουδιών, του κρασιού και του γλεντιού αλλά και η γιορτή των νεκρών και των ψυχών.

Οι αρχαίοι Έλληνες πίστευαν, ότι τη δεύτερη ημέρα των Ανθεστηρίων κατά τους λεγόμενους Χοές, άνοιγαν οι πόρτες του Άδη και οι νεκροί ανέβαιναν στον Απάνω Κόσμο, για να ξαναεπιστρέψουν την τρίτη ημέρα κατά τους Χύτρους. Σ' αυτό το διάστημα της παραμονής των νεκρών ανάμεσα στους ζωντανούς, οι τελευταίοι έκαναν στους νεκρούς πολλές τιμές και τους τάζαν με πανσπερμία δηλαδή ένα παρασκεύασμα από σπόρους δημητριακών και οσπρίων, κάτι σαν τα κόλλυβα. (Ακόμα και σήμερα μια Κυριακή του Φθινοπώρου, της Μισοσπορίτισας, κάνουν παρόμοιο κατασκεύασμα με ανακατεμένους σπόρους και τους πάνε στην εκκλησία για ευλογήσουν την νέα σπορά).

Παρόμοια γιορτή των ψυχών βρίσκουμε και στους Πέρσες, στους Πρώσους και στους υπόλοιπους Ινδογερμανούς. Η ημέρα των ψυχών και η πιθανή σύνδεσή της με την γιορτή των λουλουδιών και της άνοιξης είναι πολύ παλιά. Ίσως Ινδογερμανική κληρονομιά – και ο Διόνυσος αργότερα μόνον, σαν Θεός της άνοιξης, συνδέθηκε με την γιορτή των νεκρών.

Τσικνοπέμπτη

Η Τσικνοπέμπτη είναι μια ετήσια τελετή, της οποίας η αρχή χάνεται μέσα στους αιώνες. Η ημέρα που τρώγεται κρέας. Η λέξη Τσικνοπέμπτη προέρχεται από τις λέξεις «τσίκνα» (η μυρωδιά του καμένου ψημένου κρέατος) και «Πέμπτη». Η Τσικνοπέμπτη βρίσκεται στο μέσο των 3 εβδομάδων του εορτασμού του καρναβαλιού. Πρόκειται για τη Πέμπτη της 2ης εβδομάδας, της Κρεατινής. Γιορτάζεται την Πέμπτη που είναι 11 ημέρες πριν την Καθαρά Δευτέρα. Είναι ημέρα χαράς αλλά και προετοιμασίας για τους Ελληνορθόδοξους χριστιανούς, καθώς η σαρανταήμερη περίοδος της Σαρακοστής πριν το Πάσχα πλησιάζει. Την μέρα αυτή επιβάλλεται από το έθιμο το ψήσιμο κρέατος στα κάρβουνα.

Καθαρά Δευτέρα (Έθιμα Αποκριάς)

Η Καθαρά Δευτέρα είναι το τέλος των Απόκρεω και η πρώτη μέρα της Σαρακοστής. Η λέξη Καθαρή εκκλησιαστικά σημαίνει το ξεκίνημα της κάθαρσης των Χριστιανών που αρχίζει με νηστεία. Από την Καθαρά Δευτέρα ξεκινάει η νηστεία της Μεγάλης Τεσσαρακοστής. Απαραίτητα στοιχεία της αποκριάς θεωρούνται τα κούλουμα και ο χαρταετός.

Ο εορτασμός του καρναβαλιού κλείνει με τα κούλουμα και το πέταγμα του χαρταετού. Με τον όρο κούλουμα, εννοούμε τη μαζική έξοδο του κόσμου στην ύπαιθρο και τον εορτασμό της Καθαράς Δευτέρας έξω στην φύση. Τα κούλουμα είναι γνωστά και σαν κούλουμπα, κούμουλες, κουμουλάθες ή κούμουλα. Είναι ένα παραδοσιακό λαϊκό πανηγύρι. Σύμφωνα με τον πατέρα της ελληνικής λαογραφίας Νικόλαο Πολίτη η προέλευση της λέξης είναι λατινική, από το cumulus που εκτός από την σημασία του σωρού, σημαίνει και την αφθονία, το περίσσειμα, το πέρασ, αλλά και τον επίλογο.

Η γιορτή της Καθαράς Δευτέρας θεωρείται ο επίλογος των βακχικών εορτών της αποκριάς, οι οποίες ουσιαστικά αρχίζουν την Τσικνοπέμπτη και τελειώνουν την Καθαρά Δευτέρα. Σε ορισμένες περιοχές της Ελλάδος την Καθαρά Δευτέρα καθαρίζουν ό,τι απόμεινε από τα μη νηστίσιμα φαγητά της αποκριάς, διότι και τέτοιου είδους λιχουδιές γεύονται μερικοί, αντί για λαγάνες, χαλβά, ελιές και πίκλες που προτιμούν οι πιο πολλοί, σαν αποτοξίνωση από τα πλούσια φαγοπότια της αποκριάς.

Σε άλλα μέρη της Ελλάδας, όπως π.χ. στην Ήπειρο, οι νοικοκυρές καθαρίζουν τις κατσαρόλες και όλα τα χάλκινα σκεύη από τα λίπη της αποκριάς με ζεστό σταχτόνερο μέχρι ν" αστράψουν και βάφουν άσπρα τα πεζοδρόμια. Αντίθετα άλλοι βάφουν μαύρα τα πρόσωπά τους με καπνιά ή μπογιά παπουτσιών, καθώς χορεύουν και μεθούν όλη την ημέρα σε υπαίθριες συγκεντρώσεις. Απαραίτητο συμπλήρωμα της Καθαράς Δευτέρας αποτελεί το πέταγμα του χαρταετού, του αστεριού στα ψηλώματα. Τους χαρταετούς τους κατασκεύαζαν παλιά μόνοι τους με καλάμια και χαρτί. Ήθελαν μαστοριά στο ζύγισμα. Αν δεν τα κατάφερνες να τα ζυγιάσεις χαρταετό ψηλά δεν έβλεπες. Με το χαρταετό πέταγαν μακριά κάθε έγνοια του χειμώνα, με τον ερχομό της άνοιξης.

πηγή: <http://www.topoikaitropoi.gr>